

## Virolaista nimistöntutkimusta

V. PALL *Põhja-Tartumaa kohanimed I*. Toimetanud M. Norvik. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, Tallinn 1969. 315 s.

Viron paikannimistä on tähän mennessä julkaistu mm. seuraavat monografiat: P. Aristen Ortnamnen i Pühalepa och Reigi socknar på Dagö (Tartto 1938), P. Wieselgrenin Ortnamn och bebyggelse i Estlands forna och hittillsvarande svenskbygder. Ostharrnen med Nargö (Lund 1951) ja Ormsö ortnamn och bebyggelsehistoria (Lund 1962) sekä Lauri Kettusen Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen (Helsinki 1955), jotka ovat tarjonneet — monesti suppeista etymologisista viitteistään huolimatta — hyvää vertailuaineistoa myös suomalaisille nimistöntutkijoille. Tähän monografioiden sarjaan liittyy Valdek Pallin kaksiosaiseksi suunniteltu Pohjoisen Tartonmaan paikannimet, jonka viime vuonna ilmestyneeseen ensimmäiseen osaan sisältyy paikannimien aakkostettu luettelo selvittävine esipuheineen sekä venäjän- ja saksankielisine tiivistelmineen työsuunnitelmasta ja lähdeaineuksista.

Viron elpyvän nimistöntutkimuksen nuori lupaava edustaja on ennen ryhtymistään tähän suurempaan tehtävään

julkaissut muutamia onomastisia tutkimuksia, esim. Kohanimedest ja nende uurimisest (1961), Märkmeid vere-lõpulistele kohanimede käsitlemise kohta (1965), Liittüvelisi kohanimesid (1967), Eesti kohanimede struktuurist (1967) ja Muutamien virolaisten paikannimityyppien levinneisyydestä (1968), joissa hän on koetellut voimiaan ja taitoaan nimistöntutkijana. Käsillä olevan työnsä valintaa hän on perustellut — ja mielestäni oikeaan osuvasti — sillä, että Viron nimistöntutkimuksen nykyisen tason näkökulmasta on tarkoituksenmukaisinta tarttua alueellisiin monografioihin ja esittää niissä kunkin alueen koko nimistö. Vasta monista monografioista koostuva tieto ja saavutetut tulokset mahdollistavat koko kielialueen tutkimisen ja tarjoavat myös muille tieteille, esim. murteen tutkimukselle, arkeologialla, etnologialle ja asutushistorialle, kielellisesti muokattua ja luotettavaa vertailuaineistoa. Sen jälkeen kun on eri alueiden nimistöä riittävästi tutkimuksia, voidaan havaita koko virolaisen nimistön syntyyn ja kehitykseen vaikuttaneet lait ja mää-

rittää koko kieli-aluetta luonnehtivat piirteet, joiden avulla on helpompi selvittää taas yksityisten alueiden onomatistiset suhteet, eri murteiden ja murreryhmien onomatistiset eroavuudet ja näiden ikääminen.

Jokainen teoksen noin 3600 nimestä muodostaa itsenäisen sanakirja-artikkelin, johon kuuluu 1) paikannimen kirjakielinen muoto, 2) tarvittaessa ääntämisasu (karkeasti transkriboituna), 3) maantieteellinen paikannus (tarvittaessa) lyhyesti luonnehdittuna, 4) aikaisemmat esiintymät historiallisissa lähteissä, 5) onomastinen vertailuaines tutkimusalueelta ja sen naapuristosta, 6) nimen aikaisempi etymologinen käsittely, 7) nimen antroponyymiset ja appellatiiviset vastineet ja 8) kirjoittajan käsitys nimen alkuperästä. Käytettävissä olevasta aineistosta riippuen artikkelista voivat puuttua jotkin kohdat tai ne ovat toisessa järjestyksessä. Vertailunimien esittelystä ja nimien etymologioimisesta kirjoittaja on tarjonnut kaikki aikaisemmat ratkaisut samanarvoisina ilmeisesti siinä mielessä, että kyseinen nimiongelma on helpommin ja luotettavammin ratkaistavissa koko nimityypin tutkimuksessa tai — rikkaamman vertailuaineiston avulla — muualla esiintyvän vastaavan nimen etymologioimisessa. Toivottavaa kuitenkin olisi ollut, että kirjoittajan omat — subjektiivisetkin — käsitykset olisivat tulleet voimakkaammin esille: ehkäpä niihin olisi sisältynyt vihje nimen oikeaksi ratkaisuksi vastaisuudessa.

Teoksen ensimmäiseen osaan on runsaimman aineiston antanut Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituudi ja Emakeele Seltsi paikannimikortisto, jonka täydentämiseksi ja tarkistamiseksi suoritettiin Pohjois-Tartonmaalla vuosina 1959—61 lisänimestystä. Sitä paitsi tutkija itse kävi vuosina 1960—61 perehtymässä tutkimusalueensa paikannimistöön. Sen varhaisimmat esiintymät on poimittu H. v. Bruiningkin ja N. Buschin julkaisemasta lähde-teksestä Livländische Güterur-

kunden I (Riika 1908) ja Bruiningkin julkaisusta Livländische Güterurkunden II (Riika 1923), joihin sisältyy etenkin talojen ja kylien nimiä vuosilta 1207—1545, sekä ns. »puolalaisesta tarkastuksesta v. 1599» (Polska XVI wieku pod wzgledem geograficzno-statystycznym XIII, Varsova 1915). Lisäksi on harvoin erilaisista arkistolähteistä (lähinnä asiakirjoista) tutkittavan nimistön kaikki esiintymät 1500—1800-luvuilta, joten aineistosta voi hyvin seurata nimien äänne- ja kehitystä. Kaikkien nimien aukotonta historiaa ei kuitenkaan ole ollut tarjona, kuten kirjoittaja valittaa. Joka tapauksessa Viron nimistöä on olemassa runsaampia ja vanhempia merkintöjä kuin meillä (vrt. esim. Henrik Lättiläisen kronikkaa), ja eräät niistä ovat suomalaisen tutkijan vaikeasti tavoitettavissa.

Tutkimusalueen nimistöä ei ole kuitenkaan kokonaisuudessaan otettu hakemistoon: myöhempien uudistilojen sukunimilähtöisistä nimistä ja myös virallisista harkinnaisnimistä on otettu mukaan vain muutamia malliesimerkkejä luonnehtimaan kyseisiä nimityyppisiä. Saman perusteen mukaan on hakemistossa vain muutamia sellaisia niittyjen, peltojen, metsien, kukkuloiden ym. luontonimiä, jotka on nimetty läheisten uudisasumusten mukaan. Nykyisin käyttämättömistä (hävinneistä) nimistä ovat mukana kaikki kylän- ja talonnimet, lisänimet ja luontonimet, jotka kirjoittajan mielestä ovat merkittäviä henkilönimien, läheisten luontonimien ja asutushistorian tutkimiselle. — Johdannossa on lisäksi esitetty ne periaatteet, joita on noudatettu nimiartikkelien muodollisessa rakentamisessa.

Teoksen hakemisto näyttää huolellisesti tehdyiltä ja luotettavalta. Nimien seliteosaan on tiivistetty kaikki sellaiset tiedot, jotka auttavat vaikeassa etymologioimisessa. Muutamia nimiartikkeleihin tarjotaan kuitenkin selitysviitteitä, jotka voivat ehkä olla avuksi nimi-ongelman lopullisessa ratkaisussa, esim.

*Aarandi* s. 13 (suom. Aranti), *Ambjärve* s. 22 (suom. sn. Ampia, Ampainen), *Kahara*, *Kahrapää* s. 49 (myös suom. Kahri, Kahari, Kähäri ym.), *Kassi* s. 59 (suom. Kassi, Kassila/Kassian, Kassianus), *Kauri* s. 62 (karj. Kauri/Gavril, Gabriel), *Kavala* s. 62 (suom. sn. Kavala), *Kepsu* s. 64 (suom. sn. Kepsu), *Küge* s. 65 (karj. Kiiikka, Kikka, Kikko/Kiril, Kyrillos), *Kiisli* s. 67 (suom. sn. Kiisseli), *Kirpsaare mets* s. 71 (suom. sn. Kirppu), *Kondraoja*, *Kondrassaare* s. 80 (karj. Kontro, Kontra/ Kondratij, Kodratos), *Laari* s. 109 (karj. Lari, Laari/Larion, Hilarion), *Makari* s. 134 (karj. Makarie/Makar, Makarios), *Munni* s. 143 (suom. sn. Munni), *Nisu* s. 158 (suom. sn. Nisu, Nisula/Dionysius), *Onumuru* s. 165 (karj. rn. Onu/Onufrios), *Pagari* s. 170 (suom. sn. Pakari, Pakarinen), *Pakavere* s. 171 (suom. appellat. pakka/backe), *Parkali* s. 173 (suom. sn. Parkkali/barkare), *Parika* s. 173 (suom. sn. Parikka), *Pokimägi* s. 183 (suom. sn. Pokki/bock), *Porgassaare* s. 184 (suom. sn. Porkka, pn. Porkansaari), *Pugri* s. 186 (karj. ja ink. pukri, pukra/ven. bugor, gen. bugra), *Pulli* s. 188 (suom. sn. Pulli, Pullinen), *Putu* s. 190 (suom. sn. Putto, Puttonen), *Pädari* s. 194 (suom. sn. Päätäri/Peder), *Pällu* s. 194 (suom. sn. Pellu, Pellukka), *Sapi* s. 216 (suom. sn. Sappi, Sappinen), *Sassi* s. 216 (suom. sn. Sassi), *Sauka* s. 217 (suom. sn. Saukko, Saukoi), *Savastvere* s. 217 (suom. sn. Savastinen, Savastila/Savastian), *Sengasoo* s. 219 (karj. rn. Senkka, Senka/ven. Seńka), *Siidari* s. 220 (karj. sn. Siitari/Isidor), *Sirusi* s. 222 (suom. sn. Siro, Sirola, Sironen), *Taaliku* s. 232 (suom. sn. Taalikka), *Tarsimägi* s. 236 (suom. sn. Tarsi, Tarsila), *Teivassoo* s. 238 (suom. sn. Teivas, Teivaala, Teivainen), *Tobru* s. 241 (suom. sn. Topra/ven. dobryj), *Tolgu* s. 241 (suom. sn. Tolkki), *Toljase* s. 242 (suom. sn. Tolja, Toljanen), *Tormi* s. 246 (suom. sn. Tormi/storm), *Tossu* s. 246 (suom. sn. Tossa, Tossava, Tossavainen), *Tulla* s. 248 (suom. sn. Tulla), *Ulvi* s. 257 (suom. sn. Ulvi, Ulvinen/

Ulf), *Vara* s. 267 (suom. pn. Vara, Varala), *Vati* s. 270 (karj. rn. Vati/Fatian), *Vilusi* s. 276 (suom. sn. Vilunen). — Itäisen slaavilaisperäisen nimistön valaisemiseksi olisi tarjonnut apuaan eritoten Vatjan viidenneksen Laatokan läänin verokirja v. 1500 (Vremennik Imperatorskago Moskovskago Obščestva Istorii i Drevnostei Rossijskih 11, Moskova 1851), ja slaavilaisnimistön karjalaisia variantteja olen käsitellyt useissa tutkielmissani (mm. Virittäjä 1943, Suomi 1945).

Teoksen ensimmäiseen osaan olisi sopinut myös nimien etymologinen ryhmittely muutamien varmojen esimerkkien valaisemana. Tämän nimeämisperusteiden kannalta välttämättömän kappaleen kirjoittaja on luvannut laatia teoksen toiseen osaan.

Tutkimusalueen valintaansa Pall on perustellut myös sillä, että sen nimistö tarjoaa apua muille tieteille, esim. asutushistorialle. Osa Pohjois-Tartonmaasta kuuluu itämurteiden alueeseen, johon on ulottunut vatjalaisekspansio. Vanhasta vatjalaisesta siirtolaisuudesta ovat todisteina mm. nimet *Wagia*, *Waiga*, *Waigele*, *Waddi*, *Wadie*. Slaavilaisesta ekspansioista kertovat nimet *Russ(e)*, *Reusz*, henkilönnimet *Ivani*, *Ivaski* ym., appellatiiviset nimet *Omedu*, *Kokora* ym., joskin niiden määrä esim. Karjalan ja Inkerin vastaaviin nimiin verrattuna näyttää huomattavasti vähäisemmältä. Muita kansallisuuksia merkitsevät *Soome*, *Soomevere*, *Rootsi*, *Läti*, *Pohla*, *Pohlaka*, *Lüübeki* jne., sisäistä muuttoliiikettä *Muhulase*, *Ugala*, *Viru*, *Viruvere* jne. sekä todennäköisesti myös *Kihnu*, *Kunda*, *Tartu* ym. Kyseisen alueen nimistön johtimista yleisin on *-vere*, kun taas *-la* ja *-ste* ovat harvinaisia. Alueen paikkanimissä on säilynyt sanoja, joita viron kielen nykyisessä sanastossa ei ole, esim. nimissä *Kodismaa* ja *Reegusoo*, samaten paikkanimiä, joita vastaavia appellatiiveja ei ole enää Pohjois-Tartonmaan murteessa, mutta kylläkin eräissä muissa murteissa, esim. *Ahu*, *Katküla*, *Konnu*,

*Lammiku, Land, Lähte* ym. Niiden levikki-alue voi olla varsin ahdas, esim. nimissä *Kuuritsaorg, Laksu, Orjakivi* ym. Lisäksi on huomattava, että nimistössä on johdoksia, joita ei ole merkitty murteista appellatiiveina, joskin kantasana ja johdin ovat tunnettuja, esim. *Järvandus, Kärgandi, Pilistik, Pöltsamaa, Soopliku, Vormistiku*. Nämä Pallin tekemät havainnot tutkimusalueensa nimistöstä ovat tunnettuja myös suomalaisessa nimistössä ja varteenotettavia asutushistoriallisen tutkimuksen kriteerejä (ks. Viljo Nissilä, *Asutushistoriallinen nimistöntutkimus. Paikallishistoria tänään*, 1968). — Suomalaiselle onomastikolle, joka työssään joutuu käyttämään virolaista vertailuaineistoa ja virolaisen onomastiikan tuloksia, on suureksi avuksi teoksen

lopussa oleva laajahko Viron onomastisen ym. kirjallisuuden luettelo.

Pallin teoksen toinen osa tulee sisältämään nimimateriaalin tarjoamat synteesit: kielihistoriaa, paikannimien rakenneanalyysia, nimistön eri kerrostumien, tyyppien, levikin ja nimeämisperusteiden selvittelyä sekä nimistön käyttöä asutushistorian tutkimuksessa. Tämän laajan ohjelman toteuttaminen ja onnistuminen on ensi kädessä sen varassa, miten oikeita ovat teoksen ensimmäisen osan nimietytymologiat. Teos on jo tällaisena merkittävä itämerensuomalaiselle onomastiikalle, mutta sen lopullinen arvo on nähtävissä paremmin vasta toisen osan ilmestyttyä, ja toivottavasti sitä ei tarvitse odottaa kovin pitkään.

VILJO NISSILÄ